

EVOLUCIÓ DELS PRENOMS DE LA PARRÒQUIA DE SOLSONA (SEGLES XVII-XX).

L'INVENT DE LA TRADICIÓ

JUDIT RIART FERRER

INTRODUCCIÓ

L'estudi dels prenom de la parròquia de Solsona, i de qualsevol parròquia, permet fer-nos adonar de diferents fenòmens socials d'ordre religiós, com pot ésser la introducció d'una nova advocació, de caire políticocultural, per exemple, la influència de la televisió, etc. Però sempre cal partir d'un objectiu predeterminat, que és el que ens permetrà arribar a unes conclusions satisfactòries. En aquest cas, l'objectiu era, a banda d'observar l'evolució dels noms, documentar la suposada tradicionalitat del prenom Claustre, patrona de la ciutat de Solsona, i de l'antroponímic Jordi, patró de Catalunya, ja que es tractava d'una ciutat catalana.

La metodologia emprada ha consistit en l'anàlisi de triennis cada període de cinquanta anys, a excepció de la dècada dels noranta que, a causa de la poca existència de noms, per la disminució de la població i perquè en lloc de tres noms se'n posa només un, s'ha analitzat un grup de cinc anys per tal d'evitar un desajust en les dades. Cal dir, però, que la varietat de noms d'aquest estudi quedarà reduïda a aquella existent en la cultura llatínocristiana i, dins d'aquesta, a aquells que pertanyien a algun sant o santa, ja que la recerca comença l'any 1600 i els decrets del concili de Trento s'aplicaren a partir del segle XVI i un d'aquests decrets establia l'obligatorietat de posar un nom de sant o santa al nouvingut/da. Aquesta situació canviarà a partir de l'últim quart del segle XX, en què l'elecció del nom ja no respon exclusivament a motius religiosos, sinó a la voluntat d'originalitat, a la influència dels mitjans de comunicació, a l'intercanvi cultural, com és el cas dels matrimonis mixtos, etc.

Abans d'acabar aquesta breu introducció, caldria fer uns apunts d'ordre tècnic referents a la recollida i classificació dels noms de pila. En primer lloc, assenyalar que la selecció de tots els noms masculins i femenins de cada trienni ha provocat que en uns anys n'hi hagi més quantitat i, en canvi, en altres, menys, per exemple: en el període corresponent a 1750-1752 es van recollir 470 noms femenins mentre que entre 1993 i 1997 només 142, pels motius anteriorment adduïts.

Els noms compostos la primera part dels quals és Maria han estat inclosos en el grup del segon nom; és a dir, per exemple el nom Maria Elisabet s'ha comptat com un de sol dins del grup Elisabet. De la mateixa manera que els noms que presenten dues variables del mateix prenom, llavors, han estat considerats equivalents i inclosos dins del mateix grup, per exemple: Anton i Antoni, Ramona i Raimunda, etc.

Finalment, pel que fa a la llengua, els noms apareixen escrits en català segons la normativa actual, a excepció dels corresponents als anys 1900-1902, 1950-1952 i a les gràfiques de l'epíleg que, com que tant el nom com el document estan escrits en castellà, s'ha deixat en aquesta llengua perquè l'observació del contrast sigui més clara.

CONCLUSIONS OBTINGUDES DE L'ESTUDI DE LES GRÀFIQUES DELS ANTROPÒNIMS MASCULINS

Els refranys són els encarregats de recollir la saviesa popular i aquesta mai és gratuïta. Una bona mostra n'és la següent dita *De Joans, Joseps i ases n'hi ha a totes les cases*, ja que si s'observen les gràfiques posteriors es veurà que aquests dos noms són els més emprats, tal com diu la frase feta, tot i la davallada que presenten en l'últim període.

Els noms que figuren en les gràfiques generals, i en les altres, són aquells que més vegades apareixen en l'estudi i, a més a més, ocupant sempre les primeres posicions, malgrat les oscil·lacions que presenten alguns. Les variacions, però, són diferents. Així un prenom com Ramon comença essent poc utilitzat, es recupera després a principis del segle XX però, en canvi, a finals del mateix segle pateix un descens important. Altres inicien la línia en una posició privilegiada, però llavors comencen a descendir fins a gairebé desaparèixer, com passa amb Francesc i Antoni. I, en canvi, altres es mantenen més o menys sense alteracions espectaculars, com Miquel. Deixant de banda aquestes diferències, tots aquests

presenten una continuïtat en el seu ús al llarg dels anys estudiats sense arribar a desaparèixer mai, a diferència del que passarà amb noms femenins, com Elisabet o Magdalena, entre altres.

Aquells noms, però, no són exclusius de la parròquia de Solsona, sinó que coincideixen amb els de l'estudi de Dolors Roigé (1989). Així, al segle XVIII, es pot afirmar que el prenom més emprat era Josep seguit de Joan i de Francesc/Francisco. Aquest fet ens permet constatar una sèrie de conclusions. D'una banda, la poca originalitat o bé tradicionalitat a l'hora d'escollir un nom, la qual cosa provoca que molts pocs prenomns siguin portats per molts individus i que hi hagi una concentració de noms, fet que en les noies és lleugerament diferent, tot i la preeminència del prenom Maria. No hi ha establerta cap hipòtesi definitiva sobre aquest fet, però una de les possibles és que el nom es triés entre aquells que portaven els parents més propers. Si a aquest fet ja limitador de per si, li afegim la curta mitjana de vida i, per tant, el coneixement de poques generacions, provoca que els prenomns a triar siguin pocs.¹ Aquesta és una teoria molt fiable, ja que moltes vegades —en els llibres baptismals de la parròquia de Solsona— coincidia el nom posat a la criatura amb el del pare o padrí de bateig. No obstant, aquest fenomen de continuïtat en la tria del nom desapareix, en gran part, en els anys corresponents a la dècada dels noranta del segle XX, en què molts dels noms són portats per només una persona, per exemple: Bernat, Joaquim, Oriol, etc.

Malgrat les coincidències dels dos estudis en els aspectes anteriors, cal dir que pel que fa a novetats —és a dir, als prenomns que prenen una certa importància en una època determinada— són diferents i, per tant, que les innovacions de les quals parlaré a continuació només pertanyen a la parròquia de Solsona.

És curiosa la incidència que el trasllat de les relíquies dels Sants Màrtirs, Vidal i Honorat, tingué en la societat del seu moment, però en un període molt concret, de 1650 a 1652, ja que aquests foren noms que es posaren als infants en aquests anys però que després no tornen a aparèixer.

Un altre fet que es pot observar, sobretot en les gràfiques del segle XX, és la influència del rector en la vida social, ja que aquest posava el seu nom a una gran part dels nens batejats. Aquest fenomen és fàcil de copsar perquè, en un període determinat, apareix de sobte un nom que no està relacionat amb cap esdeveniment socioreligiós, com pot ésser la construcció d'una capella, el trasllat d'un

1. D. Roigé Figueras (1989): «Sobre l'evolució dels noms de persona», *Els Marges*, núm. 39.

altar, etc. I que, per tant, la seva presència allí sembla que no es pugui justificar però, si llavors es comprova el nom del rector, es veurà que coincideixen; per exemple, és el cas de Sebastián el trienni 1950-1952, anys els dos primers en els quals el rector d'aquesta parròquia fou Sebastián Calaff.

Pel que fa a les dobles formes de noms, com Francesc/Francisco, una possible explicació estaria en la doble advocació; però, en canvi, no s'ha trobat cap hipòtesi que resolgui la dualitat Antoni/Anton i la posterior substitució del nom per l'hipocorístic. A més a més, és un fenomen que no apareix en l'estudi de la parròquia de Riudecanyes de Dolors Roigé (1989) i que, per tant, sembla un fet molt local. Tornant a la doble forma Francesc/Francisco, per a resoldre aquesta qüestió se seguirà la teoria de Moreu-Rey² i es prendrà partit per una de les dues opcions proposades. Si bé és cert que al segle XVII ja es pot parlar d'una certa castellanització no només de la burocràcia estatal, sinó també de certs sectors socials, cal dir, però, que l'Església no va utilitzar aquesta llengua fins ben entrat el segle XIX, tant pel que fa als documents com a la predicació. Aquesta afirmació es pot comprovar en els llibres baptismals, amb els quals s'ha treballat, on no és fins l'any 1900 quan la fórmula i el nom estan escrits en castellà. Per tant, aquesta dualitat respon més a l'existència de dues advocacions —aquesta és la segona hipòtesi de Moreu-Rey— que a una progressiva castellanització. El convent i l'església de Sant Francisco de Paula foren construïts a Barcelona entre els anys 1597 i 1605; tenint en compte l'època, és possible que la plena influència d'aquesta orde fos posterior a aquests anys, com demostren els documents de bateig del període 1600-1602, en els quals no apareix cap Francisco. Aquest fet confirma que si l'aparició d'aquesta forma fos a causa de la influència del castellà ja n'hi hauria en aquell període perquè es tracta del segle XVII, una època — torno a repetir— prou castellanitzada a nivell administratiu. A més, si aquesta fos la causa de l'aparició de Francisco, segurament trobaríem altres prenomes amb la forma castellana, per exemple: Antoni/Antonio i no és aquest el cas.

En l'àmbit lingüístic, cal destacar el problema que suposa la pronúncia de la vocal neutra que, a l'hora d'escriure-la, es transforma en dubte per si aquella paraula va amb *a* o amb *e*, inseguretat, d'altra banda, molt pròpia de territoris de parla oriental o de transició, com és el cas del Solsonès. Així és molt freqüent l'aparició de dobles formes, com *Caldoni/Saldoni*, *Hermenter/Armenter* o *Sagimon/Sagimon*, que demostren l'arbitrarietat i la manca de normativa que

2. E. Moreu-Rey (1991): *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Publicacions Universitat de Barcelona, Barcelona, pàg. 147.

hi havia en aquests segles passats quan, en altres territoris, ja tenien una gramàtica i una ortografia. Per raó de la periodicitat triada per a fer l'estudi, no es pot observar la influència que la reforma fabriana tingué sobre l'escriptura dels noms, ja que els documents dels anys 1900-1902 i 1950-1952 estan escrits en castellà i no s'han recollit els prenomes corresponents a la Segona República. No cal dir que els noms del quinquenni 1993-1997, els escrits en català, presenten una forma regularitzada i normativa.

Com s'acaba de dir, les gràfiques reflecteixen un canvi lingüístic, però no només apareixen els prenomes escrits en castellà com la fórmula baptismal, sinó que també augmenten els d'origen castellà, per exemple: Bienvenido, Casimiro, Clemente, Felipe, Fermín, etc. El procés de castellanització que s'implantà a l'Església catalana ben entrat el segle XIX, tant en la predicació com en els documents, es manifesta en les gràfiques de l'estudi sobre la parròquia de Solsona a principis del XX.

CONCLUSIONS OBTINGUDES DE L'ESTUDI DE LES GRÀFIQUES DELS ANTROPÒNIMS FEMENINS

Com ja s'ha dit en l'apartat anterior, la saviesa popular no és arbitrària. Si bé és cert que els prenomes Joan i Josep són portats per un sector molt nombrós de la població masculina, això no passa d'una manera tan espectacular en el cas dels noms femenins i, per això, no hi ha cap frase feta que hi al·ludeixi, malgrat la destacada presència de l'antropònim Maria entre la població femenina.

Si hom observa les deu primeres posicions de cada període, s'adonarà que hi ha noms que apareixen sempre com Maria, Francisca i Josefa, aquest últim a partir de l'any 1650, però en canvi la gran majoria van variant, és a dir, ocupen un lloc entre els deu primers durant dos o tres triennis i, després, passen a una situació més secundària; per exemple, és el cas de Paula i Elisabet, que comencen ocupant posicions preeminentes i després, a partir de principis del segle XVIII, inicien la davallada. Llavors, a partir d'aquest període, prenen importància noms com Antònia, Rosa o Teresa, que més o menys s'aniran mantenint. Una possible explicació per aclarir l'apogeu del prenom Teresa seria l'expansió i influència de la promoció de santa Teresa de Jesús com a model de virtut per part de l'Església catòlica a partir de la seva canonització l'any 1622 i la repercussió social que aquest fet va tenir.

Posteriorment, ja entrat el segle XIX, n'apareixeran altres, com Dolors o Carme, responent al ressò que tingueren les canonitzacions d'aquestes santes, que en substituiran altres com Caterina, Magdalena o Margarida. Per exemple, el nom de pila Dolors, que malgrat que l'orde dels servites ja havia estès, la creació de confraries sota aquesta advocació no es declarà festivitat de tota l'Església catòlica fins a Pius VII i, per això, la influència social va arribar més tard, tal com mostren les estadístiques. Per tant, en el cas dels prenomns femenins d'aquests períodes, sí que es pot parlar de concentració, ja que per exemple en el trienni 1850-1852 els noms Maria, Antònia i Rosa són portats per tantes noies com els altres 30 noms però, en canvi, sembla que el pes de la tradició no és tan fort com ho era en els prenomns masculins que les deu primeres posicions, gairebé sempre, eren ocupades pels mateixos noms de pila.

Deixant de banda les variacions anteriors, tots els noms d'aquestes gràfiques presenten una davallada més o menys important el període 1993-1997, per raó del canvi de criteris utilitzats a l'hora de triar el prenom: la recerca d'originalitat substitueix la influència que encara exercia l'Església als anys cinquanta.

L'espectacular ascens del prenom Joana el trienni 1950-1952 no respon a cap procés natural de variació, sinó al fet que Joan era el nom del rector d'aquells anys i era posat de manera sistemàtica als batejats/batejades; una bona mostra de la influència eclesiàstica.

Tenint en compte l'explicació anterior, s'entendran les novetats que cada cert temps apareixen en les gràfiques, deixant de banda una mica la *tradicionalitat*, ja sigui pel ressò de la construcció d'un altar, perquè el bisbe pertanyia a aquella orde, per una canonització, etc.; però a vegades, no s'ha pogut trobar suficient documentació per explicar alguna de les innovacions, com per exemple, perquè el prenom Carme no apareix fins l'any 1850. Així, al trienni 1700-1702 els prenomns Rosa i Teresa apareixen en les primeres posicions; al període següent, 1750-1752, trobem el nom d'Antònia; Dolors el trobem a partir del 1850 i cent anys després, el 1950, apareixen Carme i Mercè com a noms força utilitzats. Totes aquestes innovacions són un tret que diferencia el comportament dels prenomns femenins respecte dels masculins.

Una altra característica que presenten aquests noms és que molts són la feminització dels corresponents masculins, responent a la voluntat de transmetre el nom de pares a fills, com també passava amb els cognoms. Aquesta potser no s'aprecia gaire si s'observen els noms de les gràfiques, ja que hi apareixen prenomns com Anna, Elisabet, Rosa o Teresa; però, en canvi, si s'observessin els llistats que recullen tots els noms documentats, s'apreciaria molt bé, ja que s'hi troba:

Andreua, Beneta, Dionisia, Dominga, Felipa, Guillema, Ignàsia, Llorença, Magina, Maurícia, Miquela, Nicolaua, Serafina, Vicenta, etc.

El procés de castellanització que es deixà sentir en l'Església catalana tant en la predicació com en els documents a partir de finals del segle XIX, també repercutí en els prenomns femenins. Així, en els triennis de 1900-1902 i 1950-1952, apareix la forma castellana dels noms femenins, de la mateixa manera que passava amb els masculins, per exemple: Dolores, Juana, María o Mercedes. Malgrat que en períodes anteriors també apareix alguna forma castellana, com Dominga o Francisca, segons Moreu-Rey (1991) aquests noms no es tractarien d'una castellanització del prenom català, sinó de la introducció de la forma castellana ja en el seu origen i, per tant, no es podria parlar d'un incipient procés de castellanització, sinó simplement d'una preferència cap a una devoció determinada.

La utilització de la llengua castellana provoca la desaparició de l'alternança entre *a* i *e* en posició àtona, pròpia d'aquells territoris de parla oriental o de transició com Solsona, en aquests anys. En canvi, en tots els períodes anteriors apareix aquesta variació, com passava en els noms masculins. Aquest fet, a més a més, es veu influenciat per la manca d'una normativa ortogràfica estable que el català no tindrà fins a l'arribada de Pompeu Fabra. Les formes dels noms regularitzades, per tant, només apareixeran en l'últim període estudiat, el 1993-1997, quan el coneixement del català escrit i de la seva normativa és un fet generalitzat.

EPÍLEG

El subtítol d'aquesta comunicació ha estat manllevat del llibre d'Eric Hobsbaw del mateix nom perquè és molt representatiu per a explicar un fet que provoca una gran sorpresa: l'absència total del prenom Jordi i Maria Claustre en els llibres baptismals de la parròquia de Solsona, és a dir, que la impressió que tots els nois es diuen Jordi i que totes les noies porten el nom de Maria Claustre, a la ciutat de Solsona, és una falsa percepció i que la idea d'una tradició és un concepte inventat ja sigui voluntàriament o involuntària. L'estranyesa sorgeix quan hom s'esperava trobar una gran quantitat d'aquests prenomns per a confirmar la seva tradicionalitat i observar així quan aquesta comença, però després de l'estudi, s'adona que són gairebé inexistents i que no és fins al trienni 1950-1952 que apareix documentat Jordi i, pel que fa a Maria Claustre, no és fins als anys 1900-1902 que ocupa una posició destacada.